

законам". Избирательная комиссия муниципального округа "Морской" признала незаконными агитационные материалы, которые распространяют кандидаты от "Единой России"). – 2009. – С. 1. – Режим доступа до ресурсів: http://www.mr7.ru/news/society/story_9692.html?template=61&link=/news/society/story_9692.html. 5. Работнова Вікторія // інтерактивне видання "mr7" (коментарі до статті "Депутат Барканов ведет предвыборную кампанию по "своим законам". Избирательная комиссия муниципального округа "Морской" признала незаконными агитационные материалы, которые распространяют кандидаты от "Единой России") 2009. – С. 1 – Режим доступа до ресурсів: http://www.mr7.ru/news/society/story_9692.html?template=61&link=/news/society/story_9692.html. 6. Інтерв'ю Марічки Паплаускайте // інтерактивне видання "Захід" (коментарі до статті "Українська політика сьогодні – це крижина, на якій дрейфує пара пінгвінів"). – 2012. – С.1. – Режим доступа до ресурсів: http://zaxid.net/blogs/showBlog.do?ukrayinska_politika_sogodni_tse_kriz_hina_na_yakiy_dreyfuye_para_pingviniv&objectId=1252680#comAnch.7.

Сизонов Д.Ю., к. філол. н.

МЕДІЙНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ В АСПЕКТІ АКТУАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Стаття присвячена розгляду медійної лексикографії в контексті актуальних тенденцій розвитку сучасного українського мовознавства. Проводиться аналіз мови ЗМІ як джерела ілюстративного матеріалу для створення лексикографічних видань.

Ключові слова: лексикографія, медійна лексикографія, мова ЗМІ, стиль масової інформації.

The article considers the media lexicography in the context of actual trends in the modern Ukrainian linguistics. The article analyzes language media as a source of illustrative material for lexicographic publications.

Keywords: lexicographige, media lexicography, language and style of the media.

Статья посвящена рассмотрению медийной лексикографии в контексте актуальных тенденций развития современного украинского языковедения. Проводится анализ языка СМИ как источника иллюстративного материала для лексикографии.

Ключевые слова: лексикография, медийная лексикография, язык СМИ, стиль массовой информации.

Лексикографічна практика зосереджується здебільшого на системно-структурному описі й відповідній формалізації. Функціональні показники мовних одиниць у такому реєстрі часто не враховуються, що призводить до відсутності у таких словниках коментаря щодо комунікативного потенціалу лексики, який відбивав би сучасний стан розвитку літературної мови. Як відомо, динаміка функціонування лексичних одиниць залежить від багатьох факторів, зокрема розширення інформативно-комунікативного поля соціуму та стрімкого розвитку стилю масової інформації.

Відповідно, дослідження мови ЗМІ стають особливо **актуальними** в сучасних умовах формування глобального інфопростору й зростання ролі інформаційних комунікацій у житті соціуму. Специфіка мас-медійної сфери передбачає, отже, врахування ефекту переконання, певного оцінного впливу, що зумовлюються відповідною специфікою використання в медіатекстах мовних одиниць. Ідеться про їх експресивне, емоційне навантаження, конотативний зміст, розширення семантики, що є провідним стилістичним тлом сучасного медіадискурсу.

Питання функціональних особливостей мовних одиниць науковці розглядають як результат впливу екстра- й інтралінгвальних чинників. Передусім до уваги беруться внутрішні ресурси мовних одиниць, їхня специфічна сполучуваність у текстах ЗМІ, що передбачає не тільки інформування реципієнта, але й ефект непередбачуваності, аналітизму, впливу. Мовні одиниці в медійній сфері виявляють значну залежність не тільки від мовного, а й комунікативного

контексту та соціально-політичних, економічних, фінансових, культурних умов у країні. Їх зміна відображається на функціонально-стилістичних властивостях цих одиниць у засобах масової комунікації. Тому в сучасній медійній лексикографії має враховуватись динамічність мови ЗМІ, осучаснення її засобів, що набувають нових прагматичних характеристик.

За словами російських вчених Г. Солганика, Н. Валгіної, М. Володіної, Н. Кулшиної, І. Качалової та ін., **екстралінгвальними характеристиками**, що впливають на процеси, пов'язані з різного роду стилістичними трансформаціями, є науково-технічний процес; глобалізаційні процеси в суспільстві; розширення меж комунікативно-інформаційного поля; вплив на мовну свідомість; розширення інфопростору різних сфер людського буття; полікультурність; розширення геолінгвістичної картини світу, причиною якої є економічні, політичні та культурні взаємозв'язки у світі; поширення явища "моди в лінгвістиці"; концепція "мовно-інформаційного імперіалізму" (*media or information imperialism*) [14], що виявляється у медіа, на думку Т. Добросклонської, впливовістю інших мовних культур, зокрема англійської; поява нових медіаканалів та жанрів тощо. Останній чинник набуває особливої поширеності в мові медійної інтернет-індустрії (інтернет-портали, інформаційні агенції, інформагентства та ін.), основним критерієм яких є "швидкоплинність змінюваної інформації та динамізм розширення інформаційного поля" [11, с. 77]. Серед **інтралінгвальних характеристик** дослідники виділяють мовну естетизацію; специфічність стилістичних норм, властивих стилю масової інформації; функціонування нетипових для мови ЗМІ складних синтаксичних конструкцій, описових зворотів; свідоме тиражування вдалих словесних каламбурів, авторських неологізмів; оцінну номінацію; мовну експресію тощо. Останній чинник виявляється у використанні емоційно-забарвлених мовних одиниць, стилістичних фігур, тропів та ін.

Домінантними ознаками, що властиві мові ЗМІ, на думку багатьох дослідників (Г. Солганика, Л. Шевченко,

Л. Кудрявцевої, Н. Шумарової, О. Стишова, С. Чемеркіна, Д. Дергача та ін.) є інформативність, аргументованість, експресивність, оперативність, зверненість до масового читача, оцінність, аналітичність тощо. Г. Солганик, аналізуючи публіцистичний простір і наголошуючи на його чутливості щодо зовнішніх чинників, вказує на "сучасні масштабність та потужність мови публіцистико-інформативного дискурсу, в яких ідеї розповсюджуються з метою впливу на думки та почуття" [9, с. 25]. М. Володіна серед інших функцій, властивих масово-інформаційному простору, називає "настановчо-оцінну, що забезпечує полікультурність суспільства; нормативну, що сприяє підтримці та стабілізації існуючих норм літературного мовлення; реформаторську, що полягає у фіксації нових мовних явищ у ЗМІ; просвітницьку, що забезпечує світову міжлінгвістичну культуру; функцію зверненості до масової аудиторії, підсилення комунікативної позиції мови та інших функцій" [3, с. 115]. Усі ці фактори активно впливають на динаміку значення слова та відбивають сучасний стан розвитку мови.

Зважаючи на демократизацію мови, розширення структури та методів поширення інформації, світові глобалізаційні процеси, мас-медійний ресурс у сучасному соціумі відіграє важливу роль. У науковій практиці аналіз мас-медійного поля представлений із погляду різних галузей гуманітаристики, зокрема лінгвістики та стилістики (Л. Шевченко, С. Єрмоленко, С. Чемеркін та ін.), психо- та соціолінгвістики (М. Володіна, О. Леонтєв, В. Петренко та ін.), герменевтики (Ю. Артаманова, В. Кузнєцов та ін.), когнітивної лінгвістики (В. Воробйов, А. Чудінов та ін.), прагмалінгвістики (Ф. Бацевич, Т. Добросклонська та ін), журналістики (Н. Шумарова, А. Москаленко та ін.). Зазначені аспекти вивчення сучасного інформаційного поля доводять глобальну значимість медійного простору в сучасному світі, фактично сформувавши нове "інформаційне суспільство" [3, с. 196]. Ці зміни в соціумі медійним лексикографам варто брати до уваги при реєстрації й аналізі мовних одиниць у медіадискурсі. Лексикографи передусім мають враховувати комунікативну ситуативність мови на сучасному етапі її розвитку.

Так, наприклад, "Словник онімів українських мас-медіа" Д. Дергача [4], що вийшов друком 2009 р., охоплює оніми та відоміні утворення, які зафіксовані в текстах сучасних українських засобів масової інформації початку ХХІ століття (2000-2009 рр.). Автор свідомо побудував словник не за традиційною граматичною, а за функціональною моделлю, де акцент зроблено на функціонально-стилістичному описі розглядуваних одиниць, що притаманно стилю масової інформації. Словник об'єднує актуальні й важливі на перше десятиліття ХХІ століття тематичні групи ("Література", "Музика, мистецтво", "Політика" та "Спорт") та спеціальні рубрики щодо осіб, найповніше представлених та найчастіше згадуваних у текстах сучасних ЗМІ (М. Гоголь, І. Франко, Т. Шевченко, Л. Кучма, Ю. Тимошенко, В. Ющенко та В. Янукович). Ми можемо припустити, що, укладаючи новий словник онімів вже другого десятиліття ХХІ століття, опис за тематичними групами та постатями буде різнитися, на що впливає осучаснення лексичного фонду мови ЗМІ та вплив політичних, економічних та культурних подій сучасного світу. Медійна лексикографія, таким чином, є певним "дзеркалом" актуальних проблем і питань сьогодення.

У нашому лексикографічному виданні "Медична термінологія в українських ЗМІ" [8], що вийшло друком 2012 року, вперше подано термінологічні одиниці медицини, що співвідносяться з вторинною функцією, широкою функціональною семантикою та характеризуються з погляду специфіки в мас-медійному дискурсі як динамічній комунікативній сфері та репрезентанті активного розвитку сучасної української мови. Семантиці медичної термінології в мас-медіа, що досліджена нами, притаманна реакція на політичні процеси та соціокультурні явища, що виявляється в позитивній чи негативній оцінці, а також установка на розширення значення й поліпрагматику одиниць у тексті. Медичні терміни у вторинній функції є певним оцінним маркером актуальних суспільних, політичних, культурних подій, що в нашому випадку відбувається у 2007-2011 роках. Ми виходимо з того, що соціум як масовий комунікант сучасного медіапростору визначає вербалізовані компоненти інформаційного дискурсу, їх

адекватність вимогам часу. Комунікативне тло відбиває актуальні проблеми сьогодення, в якому медична термінологія функціонує за принципом специфічного механізму досягнення основних завдань медіаіндустрії.

Словник об'єднує 1315 мовних одиниць та їх значень, зреалізованих у типових для мас-медіа контекстах. Упорядкування матеріалу здійснено за алфавітним та функціонально-парадигмальним параметрами (функціональна синонімія та функціональна антонімія). Джерелами укладання словника є україномовні мас-медійні тексти аналітичного характеру, політичного, економічного, фінансового, культурно-мистецького спрямування. До аналізу були залучені друковані та інтернет-видання за 2007-2011 рр.: щоденна друкована преса, щотижнева друкована преса, інформаційні інтернет-ресурси, інформагенції, портали та інтернет-видання України (загальна кількість видань – 25). Такий широкий діапазон джерельної бази словника дозволив об'єктивно представити функціонально-стилістичний потенціал медичної термінології в мас-медіа.

Перша частина складається з реєстру медичних термінів та їхніх значень, які зустрічаються в текстах ЗМІ. Матеріал першої частини передбачає наявність реєстрового слова з його подальшим тлумаченням та ілюстративного матеріалу – контексту, в якому термін був використаний. У лівій частині статті зазначено характеристика терміна в науці, в правій – в мас-медіа. У разі наявності переносного значення терміна, фразеологізма, оцінного поняття, які є синонімами до термінів у ЗМІ, в дужках зазначається наявність перенесення та робиться покликання на основну словникову статтю.

Друга та третя частини стосуються функціональної синонімії та функціональної антонімії медичних термінів у ЗМІ. Ці критерії передбачають опис синонімічного ряду терміноодиниць, поєднаних функціонально-смысловим зв'язком та опис антонімічних пар слів, що виявляється лише у співвідносних поняттях, що перебувають у взаємній залежності й можуть характеризувати явище одного плану.

Структура словникової статті також специфічна. У першій частині словникова стаття містить реєстрове слово – медичний

термін – виділене жирним шрифтом. У другій та третій частинах словника поряд із реєстровим словом зазначаються сфери функціонування терміна, при цьому спочатку подається вказівка на його використання в медицині, а далі – за частотністю – називається політична, економічна, фінансова, культурна сфери тощо.

Тлумачення реєстрового слова (тільки у першій частині) подається з покликанням на словникові статті медичних енциклопедій ("Медична енциклопедія / За ред. Червяк П.І. – К. : Вид. центр "Просвіта", 2001. – 1024 с.") та тлумачних словників медичних термінів ("Тлумачний словник медичних термінів: Російською, латинською та українською мовами / Літвиненко Н.П., Місник Н.В. – К. : ПЕРУН, 2010. – 848 с.");

Паспортизація вихідних даних джерел містить назву, номер (для друкованих ЗМІ) і дату видання. У випадку покликання на інтернет-видання телевізійних компаній подається надстроковий знак, співвідносний із електронною адресою статті, що подається в нижньому колонтитулі сторінки:

Таким чином, медійна лексикографія в аспекті розвитку сучасного українського мовознавства є специфічною як із погляду зібраного матеріалу, так і з погляду його структуризації. Реєстр одиниць у лексикографічних виданнях такого типу дозволяє виявити наявність у мас-медійному дискурсі нових тенденцій розвитку сучасної української літературної мови, зокрема розширення семантики слова, його фразеологізації, перифразаци, метафоризаци та ін. Це збігається з відомою в сучасній медіалінгвістиці тезою про багатство функціональних одиниць у медіапросторі та постійне оновлення його мовного фонду.

1. Бацевич Ф.С. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики / Ф.С. Бацевич // Вісник Національного університету "Львівська політехніка" "Проблеми української термінології [серія]. – Л. : Видавництво Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2008. – № 620. – С.250-255.
2. Валгина Н.С. Основные проблемы изучения современных СМИ / Н.С. Валгина // Язык и стиль современных средств массовой информации / Отв. ред. Т.В. Маркелова. – М. : МГУП, 2007. – С. 7-18.
3. Володина М.Н. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации) /

- М.Н. Володина. – М. : Изд-во МГУ, 2000. – 346 с. 4. Дергач Д. Словник онімів українських мас-медіа / За ред. Л.І. Шевченко / Д.В. Дергач. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2009. – 175 с. 5. Добросклонская Т. Вопросы изучения медиатекстов (опыт исследования современной английской медиаречи) / Т.Г. Добросклонская. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 288 с. 6. Єрмоленко С.Я. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць / С.Я. Єрмоленко. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 384 с. 7. Кудрявцева Л.А. Моделирование динамики словарного состава языка : [Монография] / Л.А. Кудрявцева. – 2-е изд., испр. – К. : ИПЦ "Киевский университет", 2003. – 208 с. 8. Сизонов Д.Ю. Медична термінологія в українських ЗМІ : словник / За ред. Л.І. Шевченко / Д.Ю. Сизонов. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2012. – 335 с. 9. Солганик Г.Я. Общая характеристика языка современных СМИ в сопоставлении с языком СМИ предшествующего периода / Г.Я. Солганик // Язык массовой и межличностной коммуникации. – М. : Медиа-Мир, 2007. – С. 15-39. 10. Стишов О.А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : дис. ... доктора філол. наук / О.А. Стишов. – К., 2003. – 597 с. 11. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси / С.Г. Чемеркін. – К., 2009. – 240 с. 12. Шевченко Л. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу : [Монографія] / Л.І. Шевченко. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2001. – 498 с. 13. Шумарова Н.П. Роль ЗМК у розвитку мовної ситуації / Н.П. Шумарова // Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К. : Ін-т журналістики. – Том 11. – 2010. – С. 45-56. 14. Boyd-Barret O. Media Imperialism: towards an international framework for the analysis of media systems. Ch. 5 in Mass Communication and Society. London, 1977. – 251 p.